

УДК 332.2 : 008.2

Михайло Хвесик
Державна установа «Інститут економіки природокористування та
сталого розвитку Національної академії наук України»,
Mykhaylo KHVESYK,
Public Institution «Institute of Environmental Economics and Sustainable
Development of the National Academy of Sciences of Ukraine», Kyiv
Олександр Шубалий
Луцький національний технічний університет
Alexander Shubalyu
Lutsk National Technical University

СУЧАСНА ПАРАДИГМА СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

THE MODERN PARADIGM OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT UNDER GLOBALIZATION

Вивчено генезис виникнення та підходи до філософського обґрунтування поняття сталий розвиток, запропоновано нові форми його змістовного наповнення, визначення основних рушійних сил та перешкод на шляху до імплементації базових засад теорії сталого розвитку в сучасні схеми світогосподарських зв'язків. Досліджено суть і можливі негативні наслідки глобалізаційних процесів, а також розроблено пропозицій щодо недопущення нових системних криз шляхом гармонізації розвитку суспільства і природи.

A study of the genesis and philosophical approaches to study the content of the concept of sustainable development, offered new forms of content of it, identifying key driving forces and obstacles to implementation of the basic principles of the theory of sustainable development in the modern scheme of global economic relations, meaningful content and the possible negative consequences of globalization processes and developed proposals for preventing further systemic crises through the harmonization of society and nature.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. З часу визначення принципів сталого розвитку (Ріо-92) пройшло майже 20 років. За цей період прискорилися процеси глобалізації, посилився вплив провідних на інші держави світу, збільшилася кількість природних і техногенних катастроф. Серед основних рушіїв людського буття превалює жага самозбагачення, споживацьке ставлення до природи та надбань цивілізації, тотальна комерціалізація всіх сфер життя суспільства, нехтування людськими цінностями та ін. Останні глобальні економічні кризи, екологічні та техногенні катастрофи, а також збільшення їх частоти і розмірів збитків переконливо свідчать, що йдучи таким шляхом, людство через короткий проміжок часу знищить не лише себе, а й усю планету. Природно постають запитання: чому принципи сталого розвитку так і не стали основою життєдіяльності людини; чи є вихід із ситуації, що

склалася; в якому напрямку рухатися, щоб не допустити глобальних потрясінь у майбутньому; які конкретні заходи здійснювати для подолання системних кризових явищ в усіх сферах життєдіяльності?

Для пошуку відповідей на ці та інші запитання глобального характеру слід критично переосмислити всі попередні надбання людства, по-новому підійти до розуміння, вкласти глибший зміст у положення Концепції сталого розвитку з огляду на сучасні тенденції та реальні загрози самознищення людської цивілізації.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення проблем. Термін *сталий розвиток* набув значного поширення після публікації доповіді, підготовленої для ООН 1987 року спеціально створеною в 1983 році Міжнародною комісією з навколишнього середовища і розвитку, очолюваною прем'єр-міністром Норвегії Гру Харлем Брундтланд, яка видала книгу «Наше спільне майбутнє». У російському виданні цієї роботи англійський термін *sustainable development* перекладено як *сталий розвиток*, хоча в англо-російських словниках є й інші його значення: підтримуваний, тривалий, безперервний, що підкріплюється, самопідтримується, захищається (розвиток).

Ще в доповіді «Всесвітня стратегія охорони природи» (1980 р.), представленій Міжнародним союзом охорони природи і природних ресурсів, підкреслювалося: щоб розвиток був сталим, слід урахувати не лише його економічні аспекти, а й соціальні та екологічні фактори. Проблеми екології та розвитку особливо активно обговорювалися у 80-ті роки вченими дослідницького інституту США «Worldwatch» («Всесвітня вахта») і, зокрема, його директором Лестером Р. Брауном. ЮНЕП ще з середини 1970-х рр. широко використовувала поняття *розвиток без руйнування* (*development without destruction*), а надалі – *екорозвиток* (*ecodevelopment*) як екологічно прийнятний розвиток, тобто такий, що прагне завдати найменшого негативного впливу на навколишнє середовище.

Можна також вважати, що вже в Декларації Першої конференції ООН про навколишнє середовище (Стокгольм, 1972 р.) передбачався зв'язок економічного і соціального розвитку з проблемами довкілля. У подібне розуміння розвитку важливим внеском стали наукові доповіді Римського клубу, особливо «Межі зростання» (1972 р.), в яких формулювалися ідеї переходу цивілізації від експонціального економічного зростання до стану глобальної динамічної рівноваги від кількісного до органічного (якісного) зростання і нового світового економічного порядку.

На думку низки дослідників, постіндустріальне суспільство може виявитися завершальною стадією моделі нестійкого розвитку (своєрідним кінцем історії), оскільки наступна за ним епоха стихійного розвитку або не реалізується взагалі (у зв'язку з переходом до нової цивілізаційної стратегії), або призведе до глобальної катастрофи людства. Ось чому XXI ст. може стати переломним в історії цивілізації у двох названих варіантах розвитку людства. На початку третього тисячоліття вирішиться протиріччя між старою і новою моделями розвитку, як можна сподіватися, на користь останньої: виживання і створення сфери розуму як якісно нової форми цивілізаційного процесу, що відкриває шлях до соціального безсмертя [1].

У той же час глобальні та системні зміни, що відбуваються протягом останніх років у світі, змусили по-новому оцінювати можливі наслідки процесів глобалізації та з інших позицій розглядати засади парадигми сталого розвитку.

Мета статті. Основна мета дослідження полягає у вивченні генезису виникнення та підходів до філософського обґрунтування поняття *сталий розвиток*, пошуку нових форм його змістовного наповнення, визначенні головних рушійних сил та перешкод на шляху до імплементації базових засад теорії сталого розвитку в сучасні схеми світогосподарських зв'язків, осмисленні змісту й можливих негативних наслідків глобалізаційних процесів, а також розробці пропозицій щодо недопущення нових системних криз шляхом гармонізації розвитку суспільства і природи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Визначення сталого розвитку сформульовано в доповіді Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє»: Сталий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби теперішнього часу, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби. Воно включає два ключових поняття:

- потреб, зокрема, необхідних для існування найбідніших верств населення, які повинні стати найважливішим пріоритетом;
- обмежень, зумовлених станом технології та організацією суспільства, що накладаються на здатність навколишнього середовища задовольняти нинішні і майбутні потреби [2, с. 50–51].

Поняття сталого розвитку асоціюється, як правило, з тривалим (невизначено довгим і безперервним) існуванням людства на планеті Земля. Філософія сталого розвитку – це філософія діалектичного реалізму, для якої тривалість є власне матерією реальності і глибинною реальністю. Сталий розвиток світу, сутність якого становить субстанціональна тривалість, по суті збігається з процесом духовної еволюції.

У людському суспільстві сталий розвиток досягається внаслідок реалізації нових ідей, що виникають у головах людей, духовного піднесення людських потреб. Вимога сталого розвитку на сучасному етапі глобального еволюціонізму полягає в необхідності переходу людства від матеріально-споживчого суспільства до духовно-творчої цивілізації. Сьогодні часто спостерігається досить спрощене уявлення про сталий розвиток, суть якого зводиться до забезпечення нової якості економічного зростання (на основі високих технологій). Ніякі технологічні інновації та економічні реформи самі по собі не забезпечать сталого людського розвитку, якщо не відбудеться переоцінка цінностей, якщо в суспільстві не утвердиться висока ціннісна свідомість.

Сталий розвиток – це революція в цінностях, і зміст цієї революції полягає в духовному перетворенні особистості. Зазначене передбачає усвідомлення гармонії і цілісності світу. Гармонія – це те, можливо, глибоке і потаємне, що приховує в собі Всесвіт. Ціннісні орієнтири сталого розвитку можна охарактеризувати наступним чином: гармонія людини з природою, яка вимагає від людства зупинити свою експансію в природу; гармонія людини із суспільством, для чого індивід повинен урівноважувати свої егоїстичні претензії з інтересами колективу, соціуму, держави; гармонія людини із самою собою, яка передбачає набуття сенсу життя і щастя. Сталий розвиток суспільства можливий лише в тому випадку, якщо будуть гармонізовані відносини як усередині суспільства, так і з навколишнім середовищем відповідно до Стратегії Розуму. І основою такої стратегії може стати формування нової філософії діалектичного реалізму [1].

На думку В. Мантатова, найзагальнішою закономірністю сталого розвитку є роздвоєння єдиного на протилежності і динамічна рівновага між ними. Сталий розвиток існує там, де протилежності не досягають антагонізму, де є самоорганізація системи, розв'язання ситуації. Цю діалектику сталого розвитку найбільш адекватно виражає поняття гармонії (у гераклітовській інтерпретації). Гармонія, за Гераклітом, є внутрішній зв'язок, прихована узгодженість, тобто рівновага, що виходить у результаті «сходження» неослабного «розбіжності» протидіючих сил. «Процес розвитку відбувається щонайменше двома протилежними шляхами: мінливості і стійкості, хаосу і порядку, інволюції та еволюції. У цій єдності і взаємопереходів протилежних моментів розвитку поняття сталого розвитку робить акцент на еволюції, узгодженості та спрямованості змін. Процесу такого розвитку притаманні порядок і безпека, виживання і збереженість структур, на противагу хаосу і катастрофічності. Таким чином, сталий розвиток – це така творча еволюція системи, при якій ніякі перетворення всередині системи, ніякі зовнішні негативні фактори не можуть вивести її зі стану динамічної рівноваги» [6].

У той же час поняття *сталий розвиток*, хоча й перейшло до розряду філософських категорій, залишається надто ідеалізованим, оскільки в його розумінні уявляється лише кінцевий, бажаний етап розвитку. Для його використання у практичній діяльності потрібно вирішити низку питань, зокрема визначити:

- відправну точку, шкалу виміру та індикатори сталого розвитку;
- як організувати перехід до сталого розвитку та хто контролюватиме цей процес;
- межу згубного впливу на довкілля;
- санкції, які застосовуватимуться для тих, хто не дотримується принципів сталого розвитку;
- види, джерела та обсяги фінансових вкладень з метою переходу до сталого розвитку.

Наше суспільство, на жаль, ще не може дати відповіді на ці запитання, а отже, і не готове до життя за принципами сталого розвитку, адже навіть у розвинених країнах не дотримуються базових положень концепції сталого розвитку, а США взагалі відмовилися від підписання Кіотського протоколу. У теперішньому суспільстві превалює економічна вигода, тоді як питання екологічної безпеки вважаються другорядними. Постійні війни, міжнаціональні конфлікти та політичні суперечки не дають змоги зосередитися на вирішенні проблем переходу до сталого розвитку. Сьогодні ж найважливішим є саме здійснення всебічного наукового обґрунтування механізмів переходу від теперішнього згубного для довкілля до сталого екологічно збалансованого розвитку.

Наразі людство перебуває в глибокій екологічній та суспільній кризі. До кінця другого тисячоліття стало зрозуміло, що шлях розвитку, яким уже протягом кількох століть іде західна цивілізація, а за нею і весь інший світ, рано чи пізно призведе до безвиході. Будь-якій освіченій людині відомо, що запаси ресурсів на планеті обмежені і стрімко скорочуються, що біосфера не справляється з переробкою забруднень, що руйнування природних екосистем стає причиною негативних змін природного середовища в масштабах всієї планети. Розвиток природи і суспільства став нестійким, на порядку денному гостро стоїть питання про виживання людства та збереження довкілля,

оскільки існує велика вірогідність нової хвилі світової кризи, яка матиме системний характер, не обмежуючись лише фінансово-економічними потрясіннями для людства.

Творці концепції сталого розвитку, висунутої на конференції ООН в Ріо-де-Жанейро 1992 року, вбачали причини кризи в наступних диспропорціях і протиріччях:

- підвищення рівня життя призводить до знищення природи;
- задоволення теперішніх потреб людства здійснюється з нанесенням шкоди для майбутніх поколінь;
- двадцять відсотків населення розвинених країн споживають вісімдесят відсотків енергетичних ресурсів планети;
- велика різниця між розмірами доходів різних верств населення як в економічно розвинених країнах, так і в тих, що розвиваються [2].

Майбутню кризу світове експертне співтовариство бачить як кризу існуючої моделі капіталізму, як цивілізаційну та геополітичну кризу, що виникне з невирішених економічних і фінансових проблем. Відповідно, з великою часткою ймовірності можна стверджувати, що сьогодні відбувається глобальний процес пошуку чинників, які визначатимуть лідерство у світі, адже фінансова форма кризи – це лише поверхня цього явища. Змінюється парадигма відносин між країнами, тому їм необхідно шукати такий шлях економічного, соціального та політичного розвитку і позиціонування, який би міг захистити їх від негативного впливу світового ринку.

Звідси закономірно виникають запитання: яка парадигма в сприйнятті сформованих світогосподарських і геополітичних зв'язків виникне в результаті осмислення наслідків кризи, як це вплине на розклад сил у посткризовому світі і, нарешті, як буде (і чи буде) протікати процес подальшої глобалізації?

Теоретики технологічного розвитку констатують, що в теперішній час досягнута межа сталого економічного розвитку, що базується на п'ятому, сучасному технологічному укладі. Логіка необхідності переходу до шостого укладу пов'язана з подальшим технологічним проникненням углиб матерії і зростанням масштабів обробки інформації. Якщо поточний, технологічний уклад ґрунтується на застосуванні мікроелектроніки в управлінні фізичними процесами на мікронному рівні, то шостий буде базуватися на використанні нанотехнологій, що оперують на рівні однієї мільярдної метра. Нанотехнології дають змогу керувати молекулярною структурою речовини і надавати їй наперед заданих властивостей, а також видозмінювати живі організми, проникаючи в них на клітинному рівні. При цьому багато експертів очікують прискорення прогресу у сфері захисту навколишнього середовища саме від технологій шостого укладу [4].

Взаємозв'язки у природі настільки складні, що вони, виходячи із сучасних досягнень науки і техніки, не піддаються моделюванню і прогнозуванню. Сьогодні людство просунулося лише в напрямі покращення моніторингу природних явищ та передбачення їх можливого негативного впливу. Зважаючи на це, воно повинно утриматися від кардинальних кроків щодо освоєння природи, адже негативні наслідки незворотних природних змін стають усе відчутнішими та непрогнозованими. Можна лише

припускати, який проміжок часу залишився у людства для виходу на шлях сталого екологічно збалансованого розвитку, адже допоки не досягнуто критичної межі, воно має шанс переходу до сталого розвитку. В іншому випадку актуальними будуть питання не розвитку, а боротьби за виживання суспільства і регенерацію природного середовища.

Фаталісти переконують, що механізм самознищення цивілізації запущено і зупинити його практично неможливо, адже суспільство навряд чи зможе відмовитися від споживацького інстинкту, який утвердився протягом останніх століть. Тому зміни, що мають відбутися на перехідному етапі, повинні носити революційний характер та кардинально змінити не лише буття людей, а і їх свідомість, передбачати створення нових форм організації суспільства.

На нашу думку, парадокс полягає в тому, що ті фактори, які призвели до катастрофічної ситуації, можуть відіграти важливу роль для вирішення всіх глобальних проблем, адже в майбутньому лідерство тієї чи іншої країни буде прямо пов'язуватися з інноваційними рішеннями, можливостями продукування нових знань. Тому низка експертів вважають, що сьогодні відбувається активний пошук нового ресурсу, який забезпечить світове лідерство і, відповідно, монопольний прибуток, що впливатиме з цього лідерства. Той, хто першим знайде новий ресурс, виявиться у виграві. Таким ресурсом може бути людський капітал, технології шостого технологічного укладу, нові ідеологічні системи. Найпершим і найважливішим стане отримання чистої безпечної енергії та використання альтернативних джерел палива, від чого відштовхуватиметься все інше: активізація економіки, підтримка за допомогою технологій удосконалень, які приведуть до загального економічного процвітання і духовного благополуччя. Так, наприклад, нові поліпшені альтернативні джерела енергії будуть сприяти охороні навколишнього середовища, збереженню та розширеному відтворенню природних ресурсів, якими володіє планета.

Іншими словами, створення і тотальне впровадження принципово нових екобезпечних та самовідтворювальних технологій, а також винайдення нових видів і джерел енергоресурсів, нових законів фізики, хімії та біології може стати шляхом порятунку нашої цивілізації в майбутньому. Основною умовою реалізації такого сценарію є:

- консолідація суспільства для вирішення глобальних проблем в усіх сферах життєдіяльності, перш за все екологічного характеру;
- недопущення війн і міжнаціональних конфліктів;
- створення дієвого центру влади в загальносвітовому масштабі;
- уникнення масової комерціалізації у сфері природокористування, стимулювання розвитку нових техніки, технологій та джерел енергії;
- збереження унікальності кожної людини та недопущення генетичних експериментів над свідомістю.

Отже, теперішній тип розвитку людської цивілізації ще далекий від ідеалів сталого розвитку. Для виходу на магістраль сталого розвитку необхідні революційні зміни в усіх сферах життєдіяльності людини, зокрема природокористуванні.

Глобалізацію суспільного життя також можна спрямувати на просування ідеалів сталого розвитку, охорони природи та пропагування людських цінностей. Складніше буде з упорядкуванням та реалізацією глобальних природоохоронних проектів у діяльності ТНК, адже за своєю суттю вони спрямовані на поглинання конкурентів, освоєння нових ринків, нарощення капіталів, інтенсивне використання місцевих природних ресурсів.

Каталізаторами переходу на шлях дотримання ідеалів сталого розвитку можуть стати:

- нові глобальні катастрофи та наростання ризиків людства перед новими загрозами знищення людської цивілізації;
- необхідність відкриття нових ресурсів, технологій, законів співіснування та розвитку суспільства і природи;
- вигоди, що матиме суспільство чи окремі країни у перспективі внаслідок відкриття нових знань;
- зовнішні чинники, пов'язані з глобальним космічним простором.

Отже, для переходу на шлях сталого екологічно збалансованого розвитку людству потрібно виконати низку необхідних умов, запустивши генератори змін в усіх сферах суспільного життя, та подолати різноманітні перешкоди, що накопичилися протягом усіх років існування теперішньої людської цивілізації (рис.).

Рис. Рушійні сили та перешкоди на шляху до сталого екологічно збалансованого розвитку

Слід зазначити, що ні соціалістична, ні капіталістична ідеології організації суспільного буття не виправдали себе з позицій забезпечення сталого розвитку цивілізації. Нова ідеологія розвитку суспільства не повинна базуватися на принципах соціальної рівності та економічного збагачення, а основним життєвим благом має пропагувати гармонізацію людини і природи як найбільших цінностей планети, збереження унікального природного середовища для майбутніх поколінь. Про унікальність середовища Землі переконливо свідчать дослідження інших планет і галактик, адже життя людини може протікати лише у природних умовах.

Тому важко не погодитися з думкою О. Білоруса, що в політичному і стратегічному плані Україна разом з іншими державами на міждержавній арені повинна боротися за те, щоб об'єднаними зусиллями повернути глобальний капіталізм і глобалізацію в бік соціалізації ринкового розвитку всіх країн, глобальної соціальної інтеграції людей Землі. Ця висока мета повинна стати імперативом зовнішньополітичної стратегії України. Досвід Заходу, який змусив дикий капіталізм ХІХ століття трансформуватися в капіталізм із людською подобою, показує, що це у принципі можливо і з новою формацією – глобалізмом через трансформацію глобального капіталізму в соціальний. Людство вже у ХХІ столітті піде шляхом створення нового планетарно-глобального інституційного середовища і світової ноосферної економіки. Ноосферна економіка соціоглобалізму безперечно буде високоінтегрованою економікою світу [5].

Тому не виключено, що поняття *сталий розвиток*, яке сьогодні не наповнене реальним змістом, через певний час можуть тимчасово витіснити нові категорії, що більш точно характеризуватимуть цільові орієнтири перехідного етапу до сталого екологічно збалансованого розвитку. Зокрема, у рамках підготовки до Конференції ООН з питань сталого розвитку «Ріо- 2012» на другій сесії підготовчого комітету чітко прозвучали заклики про вжиття колективних заходів щодо порятунку суспільства від зростаючої соціальної напруги, екологічних збитків і глобальної економічної кризи. На порядок денний постали дві основні теми, які пропонується обговорити на Конференції ООН з питань сталого розвитку, – перехід до т.зв. зеленої економіки в контексті сталого розвитку та подолання бідності, а також обґрунтування інституціональних основ сталого розвитку.

Генеральний секретар Конференції ООН зі сталого розвитку Ша Цзукан заявив, що «Ріо-2012» буде однією з найважливіших подій найближчого десятиліття. Ми хочемо бачити амбітний, орієнтований на конкретні дії і впливовий підсумковий документ, який забезпечить чіткі шляхи глобального переходу до «зеленої» економіки, що дозволило б вивести людей з бідності, і в бік кращих стандартів життя. Сталий розвиток підкреслює цілісний, справедливий і далекоглядний підхід до прийняття рішень на всіх рівнях, не тільки високі економічні показники, а й рівність між поколіннями. Він залежить від інтеграції і збалансованого обліку соціальних, економічних та екологічних цілей і завдань у державних і приватних рішеннях [6].

Таким чином, значного поширення в найближчі роки може набути поняття *зелена економіка*, яке покликане підвищити важливість дотримання екологічного чинника у процесі економічної діяльності. Тому формування т.зв. зеленої економіки в загальносвітовому масштабі потрібно розуміти як своєрідний початковий перехідний етап до сталого розвитку, покликаний гармонізувати взаємовідносини між економічною та екологічною сферами.

На думку Генерального секретаря ООН Гі Муна, зелена економіка – це вирішення проблем глобальної економічної кризи і кліматичних змін. Для протидії зміні клімату потрібна енергетична революція. У свою чергу, розвиток інфраструктури з упровадження поновлюваних джерел енергії створить нові робочі місця та уможливить екологічно безпечне функціонування економіки. Іншими словами, це перехід на екологічно чисте господарювання, від експлуатаційного використання дарів природи – до турботливого ставлення до неї. Існує думка навіть про те, що така економіка допоможе пережити кризу [6].

Зі свого боку, Всесвітній фонд природи оприлюднив чергове дослідження «WWF Living Planet 2010» [7], відповідно до якого світ наближається до екологічної катастрофи, тому що потреби людства у природних ресурсах на половину перевищують можливості нашої Планети. Щоб виправити ситуацію, світу необхідно побудувати зелену економіку. WWF пропонує урядам, бізнесу та громадянам звернути увагу на наступні питання, які допоможуть вирішити найгостріші екологічні проблеми Планети: розробка сталих шляхів розвитку, інвестиції у природний капітал (збільшення частки заповідних територій, посилення захисту лісів, припинення надмірного використання води та фрагментації прісноводних екосистем, надмірного вилову риби, вкладення у біопродуктивність, відповідне оцінювання біорізноманіття та природних послуг), розв'язання питань енергетики та харчування, розподілу землі та планування землекористування, обмежених ресурсів та ліквідації нерівності, інвестицій у покращення управління, прийняття рішень та формування нових інститутів регіонального і світового значення.

Проблема гармонізації економічного та екологічного розвитку загалом має надзвичайно складний характер, що вимагає пошуку нестандартних рішень. Економіка та екологія відносяться до необхідних, але протилежних за своєю орієнтацією компонентів соціоприродних систем. Економічний прогрес історично досягався за рахунок екологічного регресу. У цих умовах перед наукою постає проблема комплексного вивчення не тільки їх суті, але й взаємовідносин з метою оптимізації спільного розвитку. Із філософського погляду, це визначення можливостей досягнення єдності протилежностей, гармонії між частинами цілого. Необхідними умовами екологізації економіки та її розвитку є прийняття, конкретизація і поширення ідей сталого розвитку на різних рівнях, консолідація суспільства на основі ідеалів демократії та гуманізму, формування правової держави, здатної оберігати права людини і забезпечити збереження біосфери [8].

Найважливішими передумовами екологізації економіки та формування т.зв. зеленої економіки повинні стати:

- забезпечення інституціонально-правових, організаційних, соціально-економічних умов для раціонального природокористування;
- формування науково-технічного потенціалу з метою переведення економіки на природозберігаючі технології;
- зміна суспільного виробництва, його орієнтація на збільшення частки продукції кінцевого споживання, мінімізація виробництва заради виробництва;
- утворення замкнутих виробничих циклів і зведення до мінімуму виробничих відходів;
- упорядкування системи обліку виробництва продукції з метою повного відображення у ній вартості природних ресурсів.

Від того, наскільки швидко всі країни світового співтовариства зрозуміють складність ситуації, консолідуються для вирішення глобальних проблем і перейдуть на шлях побудови т.зв. зеленої економіки в загальносвітовому масштабі, залежатиме не лише успішність перехідного етапу до сталого екологічно збалансованого розвитку, а і взагалі виживання людства.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Поняття *сталій розвиток* набуло в наш час значного поширення, з'явилися його різноманітні дефініції. Багатьма вченими воно віднесено до розряду філософських категорій. На різних рівнях розробляються концепції, стратегії, програми, доповіді, в основі яких лежить теза про необхідність переходу до сталого розвитку, хоча власне це поняття є ідеалізованим. На жаль, протягом тривалого періоду в загальносвітовому масштабі не відбулося значних зрушень у напрямі консолідації суспільства для вирішення глобальних екологічних проблем, а навпаки, спостерігається наростання екологічних і техногенних катастроф, що набувають некерованого характеру. На переконання багатьох експертів, сьогодні людство потребує нових революційних змін не лише в усіх сферах життєдіяльності, а й у свідомості кожної людини, які б дали змогу таким чином скоригувати траєкторію розвитку цивілізації, щоб по можливості виправити всі попередні помилки і стати на шлях гармонії з природою.

Нове змістовне наповнення та уточнення положень концепції сталого розвитку на перехідному етапі вбачається у побудові т.зв. зеленої економіки, яка б основним критерієм ефективності функціонування розглядала не лише економічну чи соціальну вигоду для суспільства, а перш за все екологічну для природи як основи збереження життя на Землі.

Література

1. Глобалистика. *Енциклопедия / гл. ред. и сост. И. И. Мазур, А. Н. Чумаков.* – М., 2003. – С. 1066–1068.
2. *Наше общее будущее: доклад Международной комиссии по окружающей среде и развитию (МКОСР).* – М.: Прогресс, 1989. – 376 с.
3. Мантатова Л. В. *Философия устойчивого развития [Электронный ресурс] / Л. В. Мантатова.* – Режим доступа: <http://www.baikal-center.ru/books/element.php?ID=1734>.
4. *Модели посткризисного развития: глобальная война или новый консенсус. Международное исследование (ноябрь 2009 – январь 2010 г.) [Электронный ресурс] / Институт посткризисного мира.* – Режим доступа: <http://www.postcrisisworld.org>.
5. Білорус О. Г. *Глобальна перспектива і сталій розвиток: системні маркетингові дослідження / О. Г. Білорус, Ю. М. Мацейко.* – К.: МАУП, 2005. – 492 с.
6. *Развитие навстречу «зеленой» экономике // Материалы второй сессии Подготовительного комитета к Конференции Организации Объединенных Наций по устойчивому развитию (8 марта 2011 года, Нью-Йорк) [Электронный ресурс].* – Режим доступа: <http://www.un.org/ru/development/desa/news/sustainable/development-green-economy.shtml>.
7. *Звіт WWF Living Planet 2010: світу потрібна зелена економіка. [Електронний ресурс].* – Режим доступу: http://assets.panda.org/downloads/wwf_lpr2010_lr_en.pdf.
8. *Введение в теорию устойчивого развития: курс лекций / под ред. Н. М. Мамедова.* – М.: Ступени, 2002. – 240 с.